

Referanser: MKR/AU 15/19, KR 60/19

Arkivsak: 17/03771-30

Saksdokumenter:

KR sak 60/19 Etablering og videreutvikling av kirkelige dialogsentre

Etablering og videreutvikling av kirkelige dialogsentre

Sammendrag

Kirkerådet har bedt om en orientering om de kirkelige dialogsentrene. Rådet ønsker også å drøfte finansieringen av sentrene. KR-sak 60/19 «Etablering og videreutvikling av kirkelige dialogsentre» er vedlagt til Mellomkirkelig råds orientering.

Forslag til vedtak

Mellomkirkelig råd tar KR-sak 60/19 «Etablering og videreutvikling av kirkelige dialogsentre» til orientering.

Referanser:

Kirkemøtets vedtak KM 15/16 «Religionsmøte og dialog»

Kirkerådet O-Sak KR 19-2/19 Oppfølging av kirkemøtesaken «Religionsmøte og dialog» (KM 15/16) – etablering og videreutvikling av kirkelige dialogsentre i bispedømmene og landsdekkende nettverksarbeid

Arkivsak: 17/03771-29

Etablering og videreutvikling av kirkelige dialogsentre

Sammendrag

Kirkemøtet i 2016 behandlet saken «Religionsmøte og dialog» (KM 15/16). Møtet drøftet ulike typer kirkelig dialogarbeid, og erfaringene fra de kirkelige dialogsentrene ble særlig vektlagt. Kirkemøtet understreket viktigheten av dialogen og fattet følgende vedtak som har relevans for dette saksfremlegget:

Kirkemøtet ber Kirkerådet og bispedømmerådene arbeide for flere dialogsentre i våre bispedømmer. Kirkemøtet ønsker at dette skal skje i et landsdekkende nettverksarbeid i samarbeid med andre lokale, regionale og nasjonale partnere. De positive regionale erfaringene fra dialogsentrene med en samarbeidsmodell om økonomien (eksterne og interne finansieringskilder) videreføres.

(Vedtaks punkt nr. 1, KM 15/16)

Denne saken skisserer bakgrunnen for arbeidet med religionsdialog i Den norske kirke og gir en kort orientering om oppfølgingen av kirkemøtesaken i 2016, med særlig vekt på de kirkelige dialogsentrene. Arbeidet i de eksisterende sentrene beskrives kort og redegjøres for hvordan bispedømmene vurderer dialogarbeidet. Saken munner ut i et forslag til hvordan finansieringen av de kirkelige dialogsentrene kan løses i tiden framover.

En arbeidsgruppe har sett på ulike økonomiske modeller for å sikre driften av de eksisterende dialogsentrene, etablering av nye sentre og drift av det nasjonale nettverket for arbeidet med dialog i Den norske kirke. Anbefalingene fra arbeidsgruppen er innarbeidet i saksdokumentet.

Saken skal legge grunnlag for budsjettbehandlingen i Kirkerådet i desember 2019, når Kirkerådet skal vurdere en eventuell satsning på dialog i budsjettet for 2020.

Forslag til vedtak

Kirkerådet tar saken «Etablering og videreutvikling av kirkelige dialogsentre» til orientering og kommer tilbake til den i forbindelse med budsjettbehandlingen i kirkerådsmøtet i desember 2019.

Saksorientering

Bakgrunn

Den norske kirkes arbeid med tros- og livssynsdialog

Arbeidet med tros- og livssynsdialog i Norge begynte gradvis på midten av 80-tallet. Aktører fra Den norske kirke var blant pionerene, sammen med bl.a. humanetikere og muslimer. Mer strukturert dialog startet opp tidlig på 1990-tallet, da Buddhistmisjonens (Areopagos) etablerte dialogsentret Emmaus i 1991 (som senere ble til Kirkelig dialogsentre i Oslo). Året etter ble Kontaktgruppen mellom Mellomkirkelig råd og Islamsk Råd Norge opprettet, senere fulgte kontaktgrupper med jøder, buddhister og humanetikere. Ut over på 1990-tallet dannet flere ulike dialogprosjekter¹ grunnlaget for dannelsen av Samarbeidsrådet for tros- og livssynssamfunn (1996). Den norske kirke var aktivt med fra starten.²

Engasjerte enkeltpersoner og miljøer var drivkraften i dialogarbeidet de første årene, og fra sentralkirkelig hold har Mellomkirkelig råd hatt ansvaret for å følge opp arbeidet i Det norske kirke. Fra ca. 2000 ble dialogarbeidet også løftet fram på Kirkemøtet i forskjellige sammenhenger.³

I takt med at Norge i økende grad er blitt et mer pluralistisk samfunn med ulike «innvanderreligioner», har også lokale menigheter erfart at de må forholde seg til flerkulturelle lokalsamfunn. Dette har bidratt til å styre behovet for religionsdialog på alle plan i kirken. I dag synliggjøres dette bl.a. ved at bispedømmer ansetter diakoner og prester i særlige stillinger eller ved at stillingsandeler er satt av til dialogarbeid og arbeid med «diapraksis». Tros- og livssynsmangfold er blitt begreper som diskuteres og dialogarbeidet fylles med innhold ut i fra lokale, regionale og nasjonale kirkelige sammenhenger.

Kirkemøtets *Visjonsdokument for perioden 2019-21: Mer himmel på jord* ser dialogen som del av kirkens samfunnsoppdrag, men også som et mål i seg selv:

- Kirken samarbeider med myndigheter, livssynssamfunn og ulike organisasjoner i sitt samfunnsoppdrag.
- Kirken fremmer religionsdialog lokalt, regionalt og nasjonalt

¹ For eks. *Felleskapsetikk i et flerkulturelt Norge* og *Aksjon livssynsfrihet i skolen*

² For utdypende beskrivelse av nyere, norsk dialoghistorie se: NOU 2013: 1, *Det livssyns åpne samfunn. En helhetlig tros- og livssyns politikk*, Departementets servicesenter, Oslo (særlig ss. 50-56) og Leirvik, Oddbjørn (2001): *Religionsdialog på norsk*, Pax Forlag, Oslo.

³ F.eks. *Kirken i møte med den åndelige lengsel i vår tid. Betenkning til Kirkemøtet* (1999) og *Veiledning i religionsmøte. Hjelp til åpenhet og respekt mellom mennesker fra ulike trossamfunn* (2006).

Oppfølging av KM 15/16

Oppfølgingen av vedtaket på Kirkemøtet i 2016 om dialogsentre, ble i første omgang organisert som et treårig prosjekt fra 2017 til 2019. Prosjektet var et samarbeid mellom Mellomkirkelig råd, Kirkelig dialogsentre i Oslo og Areopagos. Sistnevnte har vært en aktiv pådriver og bidragsyter til de eksisterende dialogsentrene. Kirkelig dialogsentre i Oslo fikk hovedansvaret for å drifte et nasjonalt nettverket for sentrene, med økonomisk støtte fra Kirkerådet og faglig støtte fra Mellomkirkelig råd. I 2017 og 2018 satte Kirkerådet av satsningsmidler både til utviklingen av sentre og nettverksarbeid, i 2019 er kun nettverksarbeidet finansiert fra Kirkerådet.

I dag er det kirkelige dialogsentre:

Oslo	(2010)
Bergen	(2011)
Stavanger	(2012)
Drammen	(2018)
Trondheim	(2018)

I tillegg er Dialogforum Østfold (2015), i Borg bispedømme, organisert ut fra en litt annen modell, men forumet er med i det nasjonale kirkelige nettverket.

Målsetningen for prosjektet var fem-seks etablerte sentre ved utgangen av 2019 og konkrete planer om flere. Så langt i prosjektperioden (2017 - 19) er det etablert to nye dialogsentre (Drammen, Tunsberg bispedømme og Trondheim, Nidaros bispedømme). I dag finnes ingen konkrete planer om flere sentre. De fem eksisterende sentrene sliter dessuten med begrenset kapasitet og økonomi, Dialogforum Østfold møter, selv om de er godt etablert, noen av de samme utfordringene som vi finner hos sentrene.

Det er etablert et årlig nettverksmøte for kirkelig dialogarbeid, men med svært varierende og til dels lav deltagelse fra bispedømmene. I sammenheng med nettverksmøtet holdes det et fagseminar/inspirasjonssamling for de som arbeider med dialog i lokalmenighetene, dialogsentrene og andre sammenhenger.

Det må derfor innrømmes at målsetningen ikke er oppnådd, selv om det er gledelig at vi har to nye sentre og etablert et nettverk.

Stab fra Mellomkirkelig råd og Dialogsenteret i Oslo har sammen kartlagt behovet, for dedikert dialogarbeid, f.eks. gjennom sentre, gjennom samtaler med bispedømmene siden 2017. Kartleggingen viser at det er en positiv holdning til dialogarbeid, dersom dette skjer innenfor de stillinger og økonomiske rammer som eksisterer. Bispedømmene ser i svært liten grad at de kan bruke ytterligere ressurser på stillinger innenfor senter-strukturen.

Hva som legges i begrepet «senter» («kirkelig dialogsenter») er åpent for tolkning. I denne saken knyttes begrepet opp til de eksisterende kirkelige dialogsentrene, men det utelukker ikke andre modeller (som f.eks. løsere «nettverksmodeller» med kirkelig ansatte som arbeider med dialog eller flerreligiøse modeller som Dialogforum Østfold). Arbeidsgruppen la noen premisser til grunn for bruken av begrepet «senter» – da forstått som særlig satsning på dialog – i bispedømmene. Tegn på dette kan være:

- Dedikert dialogstilling i minst 0,5 % stilling ved oppstart og 100% (gjærne fordelt på flere personer) mot slutten av en prosjektperiode på tre år
- Tilby faglig kompetanse innen til kirkelig ansatte

- Lokal forankring i menighet eller annet kirkelig/kulturelt arbeid der dialogarbeid er mulig, Foreningsmodell
- Samarbeidspartnere som medlemmer (eiere) av senteret og /eller økonomiske bidragsyttere (private og offentlige)

Arbeid på eksisterende sentre

Sentrene (inkludert Dialogforum Østfold) har svært varierte og brede arbeidsfelt. Variasjonene har lokale uttrykk og preges av senterets alder og størrelse. Svært grovt og kortfattet kan arbeidsfeltene likevel samles under følgende overskrifter:

- Fagutvikling i skjæringspunktet mellom erfaringsbasert kunnskap og teologisk refleksjon Kurs og kompetanseutvikling for kirkelig ansatte og frivillige
- Arbeid i møte med ungdom og barn
- Nettverksbygging både i møte med dialogpartnere og samarbeidspartnere
- Konkret dialogarbeid for de ansattes egen del
- Dialogarrangementer
- Rådgivning og koordinatorfunksjoner for bispedømmet
- Liturgisk fromhetsarbeid (meditasjoner, liturgier, osv.)

Alle sentrene gir uttrykk for at de bidrar til bispedømmene ut over det «ordinære» dialogarbeidet. Sentrenes «merverdi» handler om bredere forståelse for kirkens rolle i samfunnet, særlig fokus på erfaringsbasert refleksjon for kirkelig ansatte, synliggjøring av eksisterende strukturer i lokalsamfunn, aktiv bruk av frivillige fra flere trossamfunn i møte med skoler og andre samfunnsinstitusjoner, osv.). Flere peker på økonomi og ressurser som tilfaller arbeidet fra eksterne bidragsyttere som er med på å finansiere sentrene fordi de ser verdien av tros- og livsynsdialog kommunen og lokalmiljøer.

Sentrene har konkrete planer for videre satsning innen områder de mener er viktige i tiden fremover. Eksempler på dette er arbeid mot muslimhat og islamofobi sammen med dialogpartnere, kompetansetiltak innen dialog og religionsteologi, økt dialogaktivitet i menigheter, flere og utvidede tiltak i møte med ungdom, utvide samarbeidet mellom skoler og trossamfunn og familiedialog

Sentrene understreker betydningen av et nasjonalt nettverk for å skape kollegafellesskap, styrke samhandling og utveksle ideer. Det nasjonale nettverket sees også i sammenheng med internasjonale kontakter og samarbeidspartnere. Det er etablert et godt nordisk samarbeid.

Vurdering av behovet for videre satsning på dialog i bispedømmene og nasjonalt

Som nevnt viste kartleggingen at bispedømmene ser på tros- og livsynsdialog som et viktig arbeidsfelt for kirken. Hva dette innebærer konkret for videre satsning er derimot svært varierende fra bispedømme til bispedømme. For bispedømmer uten dialogsentre er det få konkrete planer om nye eller særlige tiltak på feltet ut over det som gjøres i dag.

I de fleste bispedømmene arbeidets det nå stort sett innenfor eksisterende rammer, og dialogarbeidet dreier seg i all hovedsak om å tematisere dialog på visitaser, i stillingsutlysninger i aktuelle områder, på prostisamlinger, gjennom menighetenes rapporter, osv. I tillegg deltar de fleste bispedømmer ved sine kirkelig ansatte og frivillige i samarbeidsråd og dialogfora lokalt og regionalt. I Møre bispedømme har også dialogarbeid blitt tatt med som ett av flere arbeidsområder for nye diakonistillinger. Alle bispedømmer legger vekt på betydning av lokalt og regionalt særpreg og kunnskap om lokale forhold. Flere av bispedømmene som ikke har

dialogsentre, uttrykker ønske om å bruke kompetanse på de eksisterende sentre og i det nasjonale nettverket.

Bispedømmer med dialogsentre (inkludert Borg med Dialogforum Østfold) formidler en bredere portefølje av dialogarbeid enn de uten. Dette knyttes særlig – men ikke utelukkende – opp til dialogsentrenes arbeid. Alle ser på sentrene som helt sentrale i bispedømmet satsning på dialog, og de vektlegger betydningen av dialogsentrene for kompetanseheving for kirkelig ansatte og frivillige innen fagfeltet, koordinering av og deltagelse i dialogarbeid, tematisering av dialogarbeid i ulike fora, arbeid i møte med ungdom på temafeltet, kobling til diakonale tiltak og generelt nettverksarbeid ut over «vanlige» nettverk i bispedømmet. Ledelsen i bispedømmet (biskop, domprost, kirkefagsjef, stiftsdirektør, osv.) er styremedlemmer i de ulike sentrene. Alle uttrykker at de ser en «merverdi» av dialogsentrenes arbeid på felt som beskrevet ovenfor og ser planer for dialogarbeid i nær sammenheng med arbeidet på sentrene.

Dagens organisering og finansiering

De kirkelige dialogsentrene er alle *foreninger* med forankring i sine respektive bispedømmer. Bispedømmene er «medlemmer» (eiere) i foreningen sammen med andre partnere (Areopagos, kirkelige felleråd, osv.).

De fem dialogsentre har til sammen 8 tilsatte og en årlig omsetning på 7- 8 millioner kroner. Den norske kirkes samlede andel av dette utgjør i dag ca. 1 million kroner. Disse midlene dekkes hovedsakelig gjennom bispedømmerådernes budsjetter. I tillegg er fellerådene i Stavanger og Trondheim inne med noen midler. Areopagos spiller i det store og hele bispedømmenes bidra, i forhold til styrerepresentasjon (utenom i Tunsberg), og sentrene har dermed en grunnfinansiering på ca. 2,5 millioner fra kirkelige aktører.

Resten av midlene, det vil si om lag 2/3, som skal dekke driften, hentes fra andre kilder. De viktigste er kommunene og staten. Noen midler kommer fra lokale fond og stiftelser, fylkeskommune, IMDI, private givere og kirkeofringer. Sentrene trekker dermed inn midler til sin virksomhet langt ut over det som gis av støtte fra kirkelig hold. Problemet er at mange midler knytter seg opp til prosjekter og i liten grad til drift.

Alle sentrene ble etablert ut fra en forventning om økonomisk støtte også fra nasjonalt nivå (Kirkerådet.) Forventningen kom ikke minst fra Areopagos, som har bidratt med betydelige beløp til sentrene. Men forståelsen av «nasjonal satsning» har vært varierende og uklar.

Kirkemøtets vedtak i 2016 åpnet for ulike tolkninger:

«Kirkemøtet ber Kirkerådet og bispedømmerådene arbeide for flere dialogsentre i våre bispedømmer. Kirkemøtet ønsker at dette skal skje i et landsdekkende nettverksarbeid i samarbeid med andre lokale, regionale og nasjonale partnere»

Vedtaket økte forventningen om en økonomisk satsning på dialogsentre fra både bispedømmene og ikke minst fra Kirkerådet. Da Kirkerådet i 2017 og 2018 gav øremerkete «satsningsmidler» til dialogarbeidet, styrket dette forestillingen om at Kirkerådet også i årene framover ville sette av slike midler nasjonalt. Frustrasjonen ble derfor stor hos enkelte, da så ikke skjedde i Kirkerådets budsjett for 2019. Forklaringen var at budsjettet for 2019 i større grad enn tidligere tok høyde for at

Kirkemøtet i 2016 etablerte et nytt økonomisk regime i rettssubjektet Den norske kirke hvor økonomien på nasjonalt nivå og i bispedømmene i større grad enn tidligere sees i sammenheng. Heretter er prinsippet at bispedømmene finansierer virksomheten i bispedømmet, inkluderte dialogarbeidet. Kirkerådet så likevel behovet for å bidra med noe midler på nasjonalt nivå, og har i 2019 finansiert driften av nettverksarbeidet.

Anbefalinger

En arbeidsgruppe ble nedsatt våren 2019 for å se på på hvilken organisasjonsform og økonomiske modeller som kan ligge til grunn for en videre satsning på dialogarbeid og på drift og nyetablering av kirkelige dialogsentre.⁴ Hovedutfordringen er – slik arbeidsgruppen ser det – å sikre midler til *etablering og drift* av sentrene. Midler til *dialogprosjekter* er i mindre grad et problem når sentrene har fått etablert seg (jf. fordelingen mellom kirkelige midler og andre midler i oversikten ovenfor).

Arbeidsgruppen mente at det fremdeles er lurt å skille mellom «nasjonale» og «regionale» budsjetter og midler, og at et samspillet mellom de to nivåene, i hvert fall i en overgangsperiode, vil kunne sikre satsningen på dialog. Arbeidsgruppen anbefalte også at fremtidige sentre i likhet med dagens sentre organiseres etter foreningsmodellen.

I tråd med anbefalinger fra arbeidsgruppen er det mulig å se for seg at Kirkerådet oppretter et tilskudd under budsjettgruppe 3 i budsjettet for 2020. Tilskuddet, som øremerkes dialogsentrenes arbeid, bør være i størrelsesorden kr 0,9 –1,3 mill., og finansieres ved å redusere tildelingen til budsjettgruppe 1, som er felleskostnader og drift av våre 12 enheter.

Det bør vurderes om det er hensiktsmessig å gi tilskuddet til Areopagos. Det kan etableres et forvaltningsstyre fra Kirkerådet og Areopagos som fordeler og tildeler den samlede nasjonale potten til dialogsentre som er i drift, og til de som er under utvikling. Dette bør skjer i samråd med bispedømmene og ses i sammenheng med ytterligere tilskudd derfra. En slik ordning er viktig for å sikre delfinansiering av den grunnleggende driften i sentrene. Det dreier seg om en stilling i hvert senter og en nasjonal koordinator.

En slik ordning, hvor en nasjonal pott (inkludert midler fra Areopagos) utløser midler til eksisterende og nye sentre dersom de «speiles» med tilsvarende tilskudd fra bispedømmene. Slik vil driftsmidler til sentrene forankres både nasjonalt og regionalt og sikres i betydelig større grad enn i dag.

Bispedømmene vil sitte igjen med et dialogarbeid og dialogkompetanse som – i tilfellet med de eksisterende dialogsentrene – er finansiert med ca. 67% fra andre enn kirkelige organer enn bispedømmet. Kirkerådet vil ha et nasjonalt nettverk som bidrar til utvikling av dialogkompetanse i hele landet og som i liten grad medfører administrativ oppfølging.

Budsjettdokumentet til Kirkerådets møte i desember vi redegjøre mer detaljert for dette forslaget.

---

⁴ Arbeidsgruppen hadde to halvdagsmøter våren 2019 og bestod av Odd Kristian Reme, daglig leder ved Kirkelig dialogsentre i Stavanger, Hanna Barth Hake, daglig leder ved Kirkelig dialogsentre i Oslo, Raag Rolfsen, direktør i Areopagos, og Rolf Simeon Andersen, stiftsdirektør i Tunsberg (med nyopprettet dialogsentre i Drammen). Seniorrådgiver Steinar Ims i Mellomkirkelig råd har ledet arbeidet i gruppen.

Økonomiske/administrative konsekvenser

Den økonomiske konsekvensen av saken blir tatt inn i budsjettet for 2020 som forslag til et nytt tilskudd under budsjettgruppe 3. Dette finansieres ved redusert bevilgning til drift i rettssubjektet, og vil trolig utgjøre kr 0,9 –1,3 mill.

Administrativt er den foreslåtte løsningen den som gir minst mulig arbeid både i økonomiforvaltningen og den faglige oppfølgingen av arbeidet i dialogsentrene.